

Liliom Andrea

A legjobb példa

A *Rubicon* című folyóirat Bibó Istvánról szóló számát olvasva felmerült bennem a kérdés, hogy iskolám miért az ő nevét viseli. Miképpen őrzi emlékét, hogyan ülteti át élethivatását mindennapjainkba, milyen szellemi és erkölcsi értékeket képvisel ő maga és munkássága, de legfőképpen az, hogy az *Exempla docent* miként képviseli Bibó alakját.

Bibó István 1911 szeptemberében egy középosztálybeli család első gyermekeként látta meg a napvilágot. Ősei apai ágon értelmiségi pályát választó mezővárosi köznemesek voltak. Tanulmányait Budapesten, Szegeden és számos külföldi egyetemen végezte. Vonzotta a politika és a filozófia, a társadalomtudományok és az írói, alkotói pálya. Tanított s tanult, Európát bejárva látóköre egyre szélesebbé, nyitottabbá vált. Egyetemi éve alatt a legnagyobb hatással Horváth Barna, a jogfilozófia nemzetközi professzora volt rá, de nézeteinek, gondolkodásmódjának és személyiségének formálódásában meghatározó jellegű volt két barátja, Erdei Ferenc és Reitzer Béla. Doktori címe és ösztöndíjai révén bejárta Európa legjelentősebb szellemi, irodalmi és társadalmi központjait, többet között járt Genfben és Hágában is. Tanulmányai végeztével több állásban is foglalatostkodott; titkárként, számos folyóirat szerkesztőjeként és kritikusaként, Nagy Imre kormányában államminiszterként, a nehezebb időkben könyvtárosként. Nagy elhivatottsággal és erővel folytatta munkáját.

Neve legtöbbször akkor jut eszünkbe, ha a szovjet megszállás során tanúsított kitartása és bátorsága, egyes kritikusok szerint naivitása és a nemzet iránt érzett túlzott szeretete miatti gyengesége kerül szóba.

Bibó István az 1956. novemberi orosz megszállás idején – habár hivatalában csupán egy napot töltött el, mégis – a Parlament székházában maradt, mikor a szovjet felfegyverkezett katonák bevonultak az épületbe, míg a többi magyar politikus elmenekült. Hatalmas lelki erőre és elhivatottságra utalt, amilyen higgadsággal és határozottsággal kezelte a helyzetet. Több ország nagykövetségével és követeivel is felvette a kapcsolatot, hogy a probléma és az ellene irányuló összeesküvéssel kapcsolatos vádaktól mentesüljön. A nép és a demokrácia elárulása, a forradalom előtt és alatt kiadott írásai miatt vonták felelősségre. Halálos ítélet fenyegette, melynek elmaradásában nagy szerepe volt a nemzetközi kapcsolatoknak. Életfogytiglani börtönbüntetése pályafutásának a végét jelentette volna, azonban az 1963-as amnesztia során kiszabadult.

Az új korszak és társadalmi helyzet kiábrándulttá, családi drámája zárkózottá tette a külvilággal szemben. Barátaira támaszkodva, a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárban újra megnyílt előtte a lehetőség, hogy az oly sok ideje tervezett reformokat kidolgozza, és így próbálja

orvosolni az ország problémáit. Már az 1945-ben elindított tervek újra értelmet nyertek számára; a munka és a hivatás, a nemzetiségek, valamint a nép érdekeit kereső utak kidolgozása a kulcsot jelentette a bebörtönözöttségére és kudarca utaló bilincsek feloldására.

Művei között a legnagyobb terjedelmű és horderejű munkája mutatja be leginkább, hogy miképp vélekedett a világról. *A békecsinálók könyve* (más néven: *Az európai egyensúlyról és békéről*) című műve híven állít emléket a filozófiájáról. Magyarország ekkori történelmét szemlélve szó se lehetett egyensúlyról és békéről. A mindennapos politikai, gazdasági konfliktusok, a nagyhatalmi helyzetek és álláspontok folytonos változása leginkább az instabil és veszélyes világról számol be a mai embernek. Hogy miben látta mégis Bibó István a reményt és honnan merítette ezt a lelki erőt?

A megoldást nem a családjában, nem is pénzügyi helyzetében kell keresni. Hanem magában a személyiségében.

Munkája és életútja a mai napig igen kényes és sok vitát kiváltó témák köré épült: a zsidókérdés és az antiszemitizmus kérdései köré.

Bibó *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* című, 1948-ban született tanulmánya több fő részből, fejezetből áll. Komolyan szembesíti az embereket azzal, hogy felelősséggel tartoznak (tartozunk) másokért és magunkért. A zsidók helyzete a második világháború után is sok konfliktus forrásává vált, azonban Bibó István belátta, hogy azt, amit a mai napig nagyon kevesen: nem szabad a vallás, borszín vagy akár az anyagi, társadalmi helyzet alapján megítélni a másik embert. Az antiszemita elveket vallók megütközve figyeltek fel írására, melyben kifejtette, hogy azoknak a rémségeknek, amelyek a zsidóságot érték, maguk a magyarok is részesei voltak.

Bibó István a felelősség kérdésére nézve nem azt tartotta szem előtt, ki mit tett a zsidók ellen, hanem ki mit nem tett meg értük – az elit magatartását legalább kétszer hangsúlyozva. Filozófiájában és pszichológiai vizsgálataiban során arra a következtetésre jutott, hogy a konfliktusokat nem a középkori vallási előítéletek, nem a modern társadalmak fejlődésének zavarai, hanem azok a társas tapasztalatok, amik a zsidók és nem zsidók között jöttek létre. Fontosnak tartja, hogy nem szabad elfelejtenünk az őket érő állandó megaláztatásról, ami az erkölcsi és emberi értékek figyelembe nem vételének eredménye, ami a zsidókban az üldözöttségnek, értéktelenségnek való szüntelen kitettség érzését keltette. Miért volt olyan nehéz, és nehéz a mai napig elfogadunk a másságot, a kultúrák eltérését? A múlt árnyékot vet az újra, az elfogadásra. Igaza van azoknak, akik szerint Bibó elragadtatta magát ezekben a kérdésekben? Szerintem nem.

Órákig lehetne beszélni, és több száz oldalon keresztül lehetne írni arról, hogy mi minden vezette a németeket a múlt század közepén a „hisztériára”, mi minden állt útjában az igazságos törvényhozás és bánásmód létrejöttének, de egyvalami nyilvánvaló mindenki számára: a felelősségvállalás nem gyerekjáték. Ez is olyan téma, amelyben be kell az erkölcsi kereteket

betartani, s rendet kell tenni magunkban: mi az erkölcsi felelősség. Azonban ez nem azt jelenti, hogy enyhítenünk kell a problémák és véleményünk súlyosságán. De felmerül a kérdés: ha kizárjuk a náciizmus tevékenységét, tényleg olyan ártatlanok vagyunk? Az üldöztetések, családirtások magyar polgári és katonai hatóságok tudatos közreműködésével folytak. Vagy gondolkodjunk el azon a mértéktelen tagadáson, takarózáson, ami akkor jön, ha szó esik a politikai foglyokról, a háborús szenvedésekről, az integráltokról és a demokrácia nevében folyt hatalmaskodásokról. Megtehetjük, hogy továbbra is hallgatásba burkolózva hallgatunk és várunk. Nem az egész holokauszt bűnét kell a vállunkra vennünk, csupán azt kell belátnunk, hogy nem vagyunk szeplőtlen nemzet. Hogy ezek után mit tekintünk hibának, és mit jó eredménynek, az rajtunk áll.

A mai világot szemlélve azt veszem észre, hogy az az értékrend, amit Bibó és barátai, hűséges munkatársai képviseltek, eltűnőben van. A kitartás és magabiztos, mindent latba vető áldozathozás eszmei fogalommal vált a 21. századi ember számára.

Emberek százai és ezrei gondolkodnak el naponta azon, mi lenne, ha nem élnék a mai eszméknek megfelelően. Társadalmunk így se lenne tökéletes, csupán célként élő eszmeként maradhatna meg bennünk az egyenlőség, szabadság, testvériség mágikus hármasa. Másoknak hivatásává válik, hogy olyan embereket neveljenek, akik méltók arra, hogy magyarnak, embernek nevezhessék magukat. Nem a hivatás, nem a pénz, nem a külső vagy a befolyás alapján válhat ezekből a gyerekekből nagy ember. Hanem úgy, ha megtanulják értékelni és elfogadni társaikat és önmagukat. A tiszta emberi értékeket, amelyek szerintem még a mai napig tiszteletet és megbecsülést vívnak ki maguknak, olyan helyen kell megtanulnia mindenkinek, ahol még nem vesztek el.

Iskolám, a Bibó István Gimnázium számomra ezt testesíti meg. Megtanultam, hogy milyen az érdemi munka, a siker; megtanultam elfogadni társainkat, bármi nehézségről van szó; büszkeség számomra az iskola egyik olyan diákjának lenni, aki öregbíti az intézmény hírnevét. Az érme azonban mindig kétoldalú: a kudarcban is látni kell a lehetőséget, a továbbjutást. Hiszen mi lett volna Bibó Istvánnal, ha megáll, és végleg nyugdíjba vonul a perek és a börtön után? Talán akkor is az ő nevét kapta volna iskolám? Nem hiszem. Egyvalami azonban bizonyossá vált számomra: *A példák* – akár az iskolapadban ülve, akár hősökéről szóló könyvet olvasva, akár a mindennapokban élve – *tanítanak*. Rajtunk áll, hogy tanulunk-e belőlük.

Forrás:

Rubicon, 2004/4. (Bibó István, A nemzet lelkiismerete)